

BØRNE- OG
UNDERVISNINGSMINISTERIET
STYRELSEN FOR
UNDERVISNING OG KVALITET

Demokratisk dannelse i grundskoler og fritidstilbud

Inspiration til det forebyggende arbejde

Indhold

Indledning	3
At arbejde med demokratisk deltagelse og medbestemmelse	5
At arbejde med kontroversielle emner og uenighedsfællesskaber	9
At inddrage forældrene i demokratisk dannelse	13
Fem råd til ledelsen, der kan styrke arbejdet med demokratisk dannelse i grundskoler og fritidstilbud	16
Hvis I vil vide mere om demokratisk dannelse	18

Demokratisk dannelse i grundskoler og fritidstilbud
– Inspiration til det forebyggende arbejde

Publikationen er udarbejdet af Rambøll
Management Consulting for Styrelsen
for Undervisning og Kvalitet.

September 2020

www.uvm.dk

Design: BGRAPHIC

Foto: Bjarke Ørsted

Indledning

Dette katalog er til jer som ledelse, lærere og pædagogisk personale på grundskoler og i fritidstilbud, som ønsker at styrke jeres arbejde med demokratisk dannelse. Her kan I finde inspiration til konkrete handlinger i hverdagen, eksempler fra andre grundskoler og fritidstilbud og gode råd til ledelsen, der støtter arbejdet med demokratisk dannelse.

Børn og unge skal ikke bare lære om demokrati, men også opleve det i praksis. I den sammenhæng har grundskoler og fritidstilbud en væsentlig funktion. Grundskoler og fritidstilbud skal dels sikre, at børn og unge opnår viden om samfundets demokratiske institutioner, processer og rettigheder, men også understøtte, at børn og unge udvikler værdier og kompetencer som medbestemmelse, tolerance, konflikthåndtering og kritisk tænkning.

Arbejdet med demokratisk dannelse er en integreret del af både grundskolernes og fritidstilbuddenes formål. Derfor vil I opdage, at arbejdet med demokratisk dannelse kræver/kalder på en didaktik, der tager udgangspunkt i fællesskabet og dermed ligger i naturlig forlængelse af meget af det, I allerede gør. Det gælder f.eks. arbejdet med inklusion, stærke fællesskaber og kritisk tænkning. Det er alt sammen med til at styrke børn og unges demokratiske dannelse og deres muligheder for at deltage i demokratiske fællesskaber. Med dette katalog kan I finde ny inspiration til netop denne opgave.

Forebyggelse af radikaliserings og social kontrol i grundskolen og fritidstilbud

I 2017 blev initiativet 'Forebyggelse af radikaliserings og social kontrol i dagtilbud, grundskolen, fritidstilbud og ungdomsuddannelser' igangsat som led i satspuljeaftalen på integrationsområdet. Satspuljeinitiativet arbejder ud fra en forståelse om, at forebyggelse af radikaliserings og social kontrol starter tidligt i børn og unges liv. Det sker ved at ruste alle børn og unge med kompetencer, så de udvikler modstandskraft over for udvikling af risikoadfærd og bliver i stand til at træffe selvstændige valg.

Grundskoler og fritidstilbud spiller en stor rolle i den tidlige forebyggelse af radikaliserings og negativ social kontrol ved at klæde børn og unge på til medbestemmelse, medansvar og forståelse for demokrati. Det er i klasselokalet og i det sociale samvær i fritiden, at børn og unge gør sig erfaringer med, hvad det vil sige at være en del af et demokratisk fællesskab og være demokratiske medborgere. Som lærere og pædagogisk personale har I derfor et ansvar i forhold til at være rollemønstre, der udviser demokratiske værdier og samtidig vejleder børn og unge i, hvordan de indgår i demokratiske fællesskaber.

Dette katalog bygger på og formidler gode erfaringer fra evalueringen af satspuljeinitiativet. Samtidig står kataloget på viden om, hvordan grundskoler og fritidstilbud kan tilrettelægge arbejdet med demokratisk dannelse. I kataloget er der samtidig præsenteret eksempler fra praksis. Eksemplerne kommer fra interviews med ledelse, lærere og pædagogisk personale fra otte grundskoler og seks fritids- og klubtilbud. Disse grundskoler og fritidstilbud varierer i geografisk placering, størrelse, andel af børn og unge med anden etnisk baggrund samt i udfordringsbilleder i forhold til demokratisk dannelse. Nogle grundskoler og fritidstilbud oplever specifikke udfordringer med fx højreekstremisme eller social kontrol. Andre oplever ikke specifikke udfordringer, men har et mere generelt ønske om at styrke deres arbejde med demokratisk dannelse.

Godt at vide, inden I læser

De kommende sider stiller skarpt på tre temaer, som grundskoler og fritidstilbud, der har deltaget i satspuljeinitiativet, selv peger på som vigtige i arbejdet med demokratisk dannelse.

Det handler om

- At arbejde med demokratisk deltagelse og medbestemmelse
- At arbejde med kontroversielle emner og uenighedsfællesskaber
- At samarbejde med forældre om børn og unges demokratiske dannelse.

De tre temaer er særligt henvendt til lærere og pædagogisk personale. Afslutningsvis vil I blive præsenteret for fem råd, der kan styrke arbejdet med demokratisk dannelse. Rådene er særligt målrettet ledelsen.

God fornøjelse!

At arbejde med demokratisk deltagelse og medbestemmelse

Børn og unge oplever medbestemmelse, når de bliver inddraget i de beslutninger, der påvirker deres hverdags- og skoleliv. Det handler om at indbyde til demokratisk deltagelse og det kan ske både i jeres dialog med børn og unge, aktiviteter og undervisningspraksis. Læs her, hvordan I som lærere og pædagogisk personale kan arbejde med at styrke børn og unges medbestemmelse og demokratisk deltagelse.

I børn og unges demokratiske dannelse er det en afgørende læring, at de gennem deres meninger og handlinger får indflydelse på deres eget liv. Når de bliver involveret og får medbestemmelse, oplever de, at deres mening har betydning, og at de ved aktiv deltagelse kan være med til at skabe forandringer i hverdagen. Som lærere og pædagogisk personale har I derfor en væsentlig rolle i at hjælpe børn og unge til at tage ejerskab over deres egen hverdag.

Demokratisk deltagelse og medbestemmelse er dog mere end at inddrage børn og unge i beslutninger. Medbestemmelse er indlejret i selve didaktikken, i rammerne for aktiviteter og øvelser samt i sproget, I benytter sammen med børn og unge. At give børn og unge medbestemmelse handler om at skabe rammer, hvor børn og unge får mulighed for at reflektere over og give udtryk for deres egen mening. Derudover er det vigtigt, at børn og unge ved, hvad de kan få indflydelse på i deres hverdag. At give medbestemmelse betyder ikke, at alting er til forhandling, eller at flertallet altid bestemmer. Det er at vise, *hvad* børn og unge kan bestemme, og at det, de bestemmer, *får betydning* for deres hverdag. Det er vigtigt, at I som lærere og pædagogisk personale hjælper og motiverer børn og unge til selv at finde svar og løsninger, og ikke nødvendigvis giver dem svaret eller anviser, hvad de skal gøre.

Demokratisk deltagelse i grundskolen handler også om at gøre arbejdet med demokrati nærværende og relevant for børn og unge ved at give dem konkrete erfaringer med at afprøve forskellige synspunkter og egne erfaringer med det deltagende demokrati. Derudover er det med til at vise børn og unge, at det nytter at ytre sin holdning og være en aktiv medborger. Når børn og unge oplever at have med-

bestemmelse, forstærkes deres demokratiske selvtillid og derigennem sandsynligheden for demokratisk deltagelse.

I grundskole og fritidstilbud kan I som lærere og pædagogisk personale styrke demokratisk deltagelse og medbestemmelse ved at inddrage børn og unges egne refleksioner og ønsker, når I planlægger undervisningen og børn og unges mål for læring. Børn i indskolingsalderen kan fx have indflydelse på, hvilke lege der skal leges, hvilken bog der skal læses højt, eller ved at børnene inddrages i udarbejdelse af reglerne for en god ven. Mens unge i mellemtrin og udskolingsalderen kan rumme mere komplekse medbestemmelsesmuligheder, fx ved at lade den unge have mere ansvar for skole-hjem-samtalen, at inddrage de unge i udarbejdelse af regler og aktiviteter i og uden for undervisningen eller ved at unge beslutter og planlægger aktiviteter og arrangementer.

” Jeg kan mærke en forandring i forhold til elevrådsarbejdet – at børn og unge kan se, at det er muligt at udrette noget. Her kan de reelt se, at de har indflydelse. Det hjælper på relationen, at vi [lærerne] ser dem [børn og unge] i nogle andre sammenhænge end de faglige, hvor de også er med til at gøre noget for andre på skolen.

Lærer, grundskole

EKSEMPLER FRA PRAKSIS

DEMOKRATISKE SKOLE-HJEM-SAMTALER SIKRER EN LIGEVÆRDIG DIALOG MELLEM ELEV, LÆRERE OG FORÆLDRE

Hvad: Udskolingsklasser afholder demokratiske skole-hjem-samtaler.

Hvorfor: Et lærerteam oplevede, at skole-hjem-samtalerne ofte var på forældrenes præmisser frem for elevernes. Derfor har de arbejdet med en model for den demokratiske skole-hjem-samtale, hvor eleven er i centrum. Lærerne oplever, at eleven får større medbestemmelse, ligesom samtalen bliver en mere ligeværdig dialog mellem parterne, hvor der ikke tales hen over hovedet på eleven.

Hvordan: Eleven forbereder med hjælp fra sin lærer punkter til dagsordenen inden mødet, så samtalen tager sit udgangspunkt i elevens egne refleksioner om læring, mål og ønsker. I udskolingen bliver eleven bedt om at reflektere over uddannelsesvalg og uddannelsesparathedsvurderingen. Til selve samtalen skal eleven fortælle om sin sociale og faglige udvikling og med hjælp fra læreren starte en fælles dialog. I samarbejde mellem alle deltagende parter fastsættes faglige og sociale mål for eleven, som eleven og lærere skal følge op på løbende.

JA-HATTEN TIL DE UNGES FORSLAG SKABER INITIATIV OG EJERSKAB

Hvad: En ungdomsklub beslutter, at personalet som udgangspunkt skal sige ja til alle de unges forslag til aktiviteter, men de unge skal selv undersøge, hvordan aktiviteten kan arrangeres.

Hvorfor: Personalet oplevede, at de måtte sige nej til mange af de unges forslag, fordi de var for dyre eller tidskrævende at arrangere. Deres afslag betød, at de unge ofte opgav at tage initiativ til nye arrangementer eller aktiviteter. Derfor vil personalet med ja-hat-eksperimentet give de unge mere ejerskab og medbestemmelse over, hvilke aktiviteter og arrangementer ungdomsklubben afholder.

Hvordan: Personalet går i dialog med de unge for at understøtte, at de selv undersøger, hvad det kræver at stable aktiviteter på benene. Ved at ændre deres tilgang til de unges forslag, oplever personalet, at de unge kommer med flere initiativer og tager et større ejerskab over ungdomsklubben's arrangementer. Et eksempel er *"En tur til Gardaland i Italien: Hvad vil det koste at leje en bus til Italien? Hvor mange dage skal vi være afsted? Hvornår skal det være? Hvor mange i klubben kan være interesseret i en sådan tur? Hvor meget skal hver deltager betale for, at det kan lade sig gøre?"* Herved kommer de unge ofte selv til den erkendelse, at deres idé er urealistisk, men uden de føler, at deres idéer blive skudt ned af personalet. Samtidig opdager personalet, at de unges engagement i planlægningen af arrangementer betyder, at flere og nye ting kan lade sig gøre.

EKSEMPLER FRA PRAKSIS

'HUMØRBAROMETER' I FRITIDSKLUB GIVER VIDEN OM BØRNE- NES PERSPEKTIV OG GODE SNAKKE MED BØRNE- NE

Hvad: I en fritidsklub for børn på mellemtrinnet bruger det pædagogiske personale et 'humørbarometer' for at få børnenes perspektiv på, hvordan de havde det i klubben.

Hvorfor: Personalet vil gerne have mere viden om, hvordan børnene havde det i klubben. Med udgangspunkt i barometret taler de med børnene om deres trivsel i klubben. De vil samtidig også gerne generere noget 'data', der kan give dem en bedre idé om, hvilke aktiviteter der har betydning for, at børnene har en god dag i klubben.

Hvordan: Det pædagogiske personale aftaler med en gruppe børn, at de vil spørge dem om, hvilket humør de er i, når de kommer og går. Børnene skal svare med et tal på en skala fra 1 til 10 eller undlade at svare, hvis de ikke har lyst. Det pædagogiske personale spørger samtidig, hvilke aktiviteter børnene har deltaget i den dag. Herved får de et bedre billede af, hvilke aktiviteter der er på de dage, hvor flest børn har en god dag. Derudover oplever personalet, at børnene i fællesskab bliver mere opmærksomme på, hvordan de hver især har det i klubben, fordi de begynder at tale med hinanden om, hvilket tal de er i dag og hvorfor.

TRE RÅD TIL JER SOM LÆRERE OG PÆDAGOGISK PERSONALE OM AT ARBEJDE MED MEDBESTEMMELSE OG DEMOKRATISK DELTAGELSE

Tag aktivt stilling til, hvad børn og unge kan være med til at bestemme

Afgør med jer selv, hvad børn og unge kan have indflydelse på i grundskolen eller fritidstilbuddet. Det kan være en fordel at spørge jer selv: Hvorfor skulle de ikke have medbestemmelse i en given beslutning? Det hjælper jer til at finde de gode grunde, og I vil måske opdage, at børn og unge kan få ansvar for mere, end I hidtil har regnet med.

Inddrag elevernes refleksioner og ønsker, når I planlægger undervisningen og elevernes mål for læring

Lad eleverne være med til at vælge emner, som I skal arbejde med i undervisningen. I kan også inddrage dem i at lave regler for samvær, der gælder i klassen. I fritids- og klubtilbud kan I med fordel lytte til børn og unge og invitere dem med til at beslutte og planlægge aktiviteter og arrangementer.

Overvej, hvilke inddragelseskanaler I har og gerne vil have

Se på hvilke kanaler I har til at inddrage jeres børn og unge, fx elevråd, ungdomsråd, klassens time eller lignende. Overvej, om jeres børn og unge benytter de eksisterende kanaler, eller om I har behov for at øge kendskabet til dem eller lave nye kanaler til inddragelse. Undersøg fx, hvilke kanaler jeres børn og unge selv foretrækker at bruge.

At arbejde med kontroversielle emner og uenighedsfællesskaber

---

I grundskoler og fritidstilbud får børn og unge mulighed for at udforske uenighed og tolerance samt at lære at rumme andres værdier. Det er en betydelig del af børn og unges demokratiske dannelse at kunne håndtere kontroversielle emner. Læs her, hvordan I som lærere og pædagogisk personale kan arbejde med kontroversielle emner og uenighedsfællesskaber.

Kontroversielle emner kan betegnes som emner, der vækker stærke følelser. Hvilke emner, der er kontroversielle, vil derfor afhænge af konteksten og børn og unges alder. Emner som sex, religion, ekstremisme og identitet kan være eksempler på emner, der kan opleves kontroversielle. Det er samtidig ofte emner, der kan være personlige at tale om, og som der kan være forskellige holdninger til. Det er derfor også vigtigt, at børn og unge lærer at tale om følsomme emner på en måde, hvor de kan være uenige uden at blive uvenner og uden at såre hinandens følelser.

Grundskolen og fritidstilbud kan hjælpe børn og unge med at udforske kontroversielle emner og lære at rumme andres værdier. Det er i klasselokalet og det sociale samvær i fritiden, at børn og unge har mulighed for at udforske samtalen om kontroversielle emner og deres egne og andres holdninger til dem. Som lærere og pædagogisk personale kan I sætte rammer for samtalen, der giver børn og unge plads til at være uenige, og som samtidig understøtter tolerancen over for andres holdninger. Det kan fx være ved at tage udgangspunkt i en skønlitterær bog, en film eller et spil, der berører kontroversielle emner.

En normkritisk tilgang kan også understøtte børn og unges samtaler om kontroversielle emner. Det handler om at kunne stille sig kritisk over for normer – at have evnen til at spørge undersøgende og kritisk ind til egne og andres normer. Det er imidlertid svært at få øje på normer, fordi de ofte er implicite. Derfor er det vigtigt, at børn og unge lærer at forholde sig undrende til den virkelighed, de er en del af, og at de får en forståelse for, at demokratisk dannelse netop tager udgangspunkt i refleksion og undren. Forskellige greb kan hjælpe på vej til at indrette undervisningen eller aktiviteten, så den understøtter en normkritisk tilgang. Et greb er, at I som lærere og pædagogisk personale stiller åbne spørgsmål, der opfordrer børn og unge til

at reflektere og stille yderligere spørgsmål. Samtidig kan I præsentere forskellige og fx modsatrettede perspektiver, så børn og unge skal forholde sig til hensigten i forskellige budskaber.

Det er ikke altid, at I kan planlægge en samtale om et svært emne. Nogle gange kan samtalen opstå pludseligt som følge af et spørgsmål, en kommentar eller en kontrovers mellem børn og unge. Det er derfor en god idé, at I på forhånd – gerne sammen med kolleger – har gjort jer tanker om, hvordan I vil reagere, hvis samtalen om et kontroversielt emne pludselig opstår. På den måde er I bedre forberedt til at understøtte et uenighedsfællesskab, hvor der er plads til at have forskellige holdninger blandt børn og unge.

EKSEMPLER FRA PRAKSIS

SKØNLITTERATUR SKABER EN TRYK RAMME FOR AT TALE OM KONTROVERSIELLE EMNER

Hvad: En 5.klasse bruger skønlitterære bøger til at tale om kontroversielle og følsomme emner.

Hvorfor: Formålet er at introducere eleverne for følsomme og kontroversielle emner ud fra et fælles tredje. Det skaber en tryk ramme, hvor eleverne kan tale om emnerne med afsæt i personer i bøgerne. På den måde kan eleverne tale om emnerne, uden de behøver at udlevere egne holdninger, tanker eller oplevelser.

Hvordan: Klassen læser "Hviskelegen" af Morten Dür. Den handler om en pige, der bliver betroet af sin klassekammerat, at klassekammeraten bliver udsat for overgreb derhjemme. Bogen bliver brugt til at tale om, hvad vold er, hvad eleverne kan gøre, hvis de hører om nogen, der bliver udsat for vold, og hvilke rettigheder børn har.

GENNEM ROLLESPIL ØVER ELEVERNE SIG I AT DISKUTERE FORSKELLIGE HOLDNINGER

Hvad: En 7. klasse bruger gruppebaseret rollespil som en ramme til at diskutere holdninger.

Hvorfor: Formålet er at tildele eleverne roller som afsæt for at diskutere forskellige holdninger, der hører med til rollerne. Eleverne skal på den måde ikke udlevere sig selv eller stå på mål for egne holdninger. De kan derimod tale frit om emnerne med udgangspunkt i deres tildelte rolle.

Hvordan: Klassen bliver delt op i to grupper. Hver gruppe får tildelt en rolle med en holdning, som de skal argumentere ud fra. Klassen diskuterer bl.a. homoseksualitet. Hver gruppe samler alle de argumenter, som de kan finde på eller har hørt, for og imod homoseksualitet. Det fører til diskussioner om fordomme, menneskerettigheder, kultur og religion i forhold til homoseksualitet.

” Det, vi oplevede, var, at det var rart for eleverne at være en gruppe om at være for eller imod. Der blev ligesom taget noget fra dem, det er bare en rolle de har, og bare det, at de har den rolle, gjorde det meget nemmere for dem at udfolde sig.

Lærer, grundskole

EKSEMPLER FRA PRAKSIS

DILEMMASPIL ÅBNER OP FOR DE SVÆRE DISKUSSIONER

Hvad: En klub for børn i mellemtrin bruger dilemmaspillet "Holdninger på spil" til at diskutere kontroversielle emner.

Hvorfor: Spillet er en metode til at "bryde isen" i forhold til at tale om holdninger til kontroversielle emner som fx ytringsfrihed, privatliv, ligestilling og religionsfrihed. Det er emner, som ifølge børnene er vigtige, men som kan være svære at bringe på banen uden en bestemt anledning. Samtidig er spillet en mulighed for socialt samvær og til at lære hinanden bedre at kende. Børnene oplever, at spillet åbner op for diskussioner, som de ellers ikke vil have, og at det er en god måde at træne argumentation på.

Hvordan: Børnene bruger spillet i fritidstilbuddet. I spillet trækkes et kort, der beskriver et dilemma og tre mulige holdninger til det respektive dilemma. Alle spillere skal flytte deres brik hen på den holdning, som de er mest enig i. Derefter skal de på skift fortælle, hvorfor de vælger den

holdning. Undervejs vælger spillerne at flytte deres brik, hvis de bliver overbevist af nogle af de andres argumenter. Børnene oplever, at spillet giver en tryk ramme, hvor det er nemmere at give udtryk for deres holdninger – også de børn, der i klasselokalet og andre steder ellers kan have vanskeligt ved at ytre deres meninger.

" (...) når man trækker et kort fra dilemmasillet, så er det nemmere at diskutere ud fra det. Det bliver mere konkret. Man får udviklet egne holdninger. Det er en form for mesterlære i at komme ud og være politisk aktiv.

Barn, fritidstilbud

SNAK OM KONTROVERSIELLE EMNER, NÅR DE OPSTÅR - DET STYRKER FÆLLESSKABET

Hvad: En 4. klasse griber de kontroversielle emner, når de kommer til udtryk i klasselokalet – også selvom det nogle gange betyder, at det går ud over den planlagte undervisning.

Hvorfor: Når én eller flere elever stiller spørgsmål om et kontroversielt emne eller kommer med kontroversielle kommentarer og udtalelser i undervisningen, tager læreren emnet op med det samme. Ved åbent at tage et kontroversielt emne op i klassen med det samme, bliver det ukontroversielt og afvæbnet.

Hvordan: En gruppe drenge taler om, hvad, de synes, er rigtig og forkert påklædning hos piger. Læreren overhører deres samtale og spørger derefter nysgerrigt ind til drengenes udtalelser. Herefter tager hele klassen en snak om påklædning, hvilket gør emnet ukontroversielt at tale om.

" Jeg har lært, at hvis jeg har en holdning, skal jeg forklare, hvorfor det er min holdning. Man bliver nødt til at argumentere for det, både de store og små ting.

Elev, 4. klasse

TRE RÅD TIL JER SOM LÆRERE OG PÆDAGOGISK PERSONALE OM AT ARBEJDE MED KONTROVERSIELLE EMNER OG UENIGHEDSFÆLLESSKABER

Styrk børn og unges evne til at reflektere

Arbejd med børn og unges evne til at forholde sig undrende til den virkelighed, de er en del af, så de får en forståelse for, at demokratisk dannelse netop tager udgangspunkt i refleksion og undren. Stil åbne spørgsmål, der opfordrer børn og unge til at reflektere og stille yderligere spørgsmål. Præsenter også børn og unge for forskellige eller modsatrettede perspektiver, og lad dem tale om for og imod.

Brug litteratur og/eller roller til at åbne op for samtalen

Det gør det lettere for børn og unge at tale om kontroversielle og følsomme emner, hvis de kan tage udgangspunkt i andres oplevelser, fx personer fra en bog, film eller et spil. Det skaber en tryk ramme til at blive klogere på emnerne og egne holdninger til disse emner.

Lad emnerne få plads – selvom det er på bekostning af det planlagte

Grib de kontroversielle emner, når de kommer til udtryk, selvom det tager tid og fokus fra ellers planlagte aktiviteter. Spørg nysgerrigt og åbent ind til den holdning, der bliver udtrykt. Signalér, at det er et emne, I kan tale om, og gør det derved ukontroversielt.

At inddrage forældrene i demokratisk dannelse

Forældrene er vigtige medspiller i arbejdet med demokratisk dannelse og derfor er forældresamarbejdet afgørende. Læs her, hvordan I som lærere og pædagogisk personale kan arbejde med at inddrage forældrene i skolens eller fritidstilbuddets arbejde med demokratisk dannelse.

Forældrenes engagement og indflydelse betyder meget for, at skoledagen bliver god og lærerig for børn og unge. Et godt forældresamarbejde er med til at skabe gode betingelser for den enkelte barn og ungs læring, trivsel og dannelse. Et godt samarbejde øger både jeres og forældrenes indsigt i barnet og den unges liv og skærper opmærksomheden omkring deres perspektiver. Det skaber sammenhæng og forudsigelighed i børn og unges liv, når forældre, lærere og pædagogisk personale deler erfaringer og oplevelser med hinanden og derved får en fælles forståelse af barnet og den unge.

En afgørende forudsætning for et godt forældresamarbejde er en gensidig åbenhed over for hinandens perspektiver og meninger. At inddrage forældrene handler derfor om at invitere forældrene med i de pædagogiske og didaktiske overvejelser og at inddrage forældrenes perspektiver heri.

For at opnå en god dialog er det nødvendigt, at I overvejer, hvilke forforståelser I bærer med jer ind i mødet med forældrene. Fx kan forældre med en anden kulturel baggrund have en anden forventning til, hvad deres børn skal lære, og hvilke regler der gælder i samværet børn og unge imellem i fritidstilbuddet og i skolen. Forældre kan også have forskellig erfaring med demokratisk dannelse og hvilke forventninger I som lærere og pædagogisk personale har til dem som forældre. Forskellige forforståelser kan let skabe misforståelser eller berøringsangst, der kan vanskeliggøre et godt forældresamarbejde. En vigtig del af arbejdet med forældreinddragelse er derfor også, at I gør jer bevidste om og forholder jer kritisk til, hvilke antagelser I har om forældre, og at I spørger undersøgende, åbent og nysgerrigt ind til forældrenes forståelse.

” Når man kommer med de positive historier, så er den måde de negative bliver taget imod på, en anden fordi paraderne [hos forældrene] ikke er så meget oppe. (...) Jeg synes også i forhold til relationen [til forældrene], at den blev bedre, fordi man også griner sammen af nogle ting, og så kan man nemmere også tage de lidt ærgerligere ting, man også skal snakke om.

Pædagog, indskoling

” (...) det åbner nogle andre døre at få brudt isen ved bare at spørge nysgerrigt. Det giver ikke alle de fordomme og betænkeligheder om, hvorvidt det ville gøre relationen til forældrene svagere og om de vil yde modstand. Det har vist sig, at det gør det ikke. Tværtimod.

Pædagogisk leder, grundskole

EKSEMPLER FRA PRAKSIS

DIALOGSØGENDE TILGANG MINIMERER MISFORSTÅELSER MELLEM SKOLE OG HJEM

Hvad: En grundskole vælger en dialogsøgende tilgang, når forældre grundet religiøse årsager ikke ønsker, at deres børn skal deltage i dele af undervisningen.

Hvorfor: Skolen kontaktede før i tiden den kommunale forvaltning og henviste til lovgivning om undervisningspligt, men lærerne og skoleledelsen oplevede, at det kunne eskalere til en unødigt konflikt, og at det ikke styrkede dialogen med forældrene efterfølgende.

Hvordan: En klasselærer får en meddelelse fra en far om, at en elev af religiøse årsager ikke må deltage i svømmeundervisningen. Klasselærer tager en snak med skoleledelsen og de bliver enige om at invitere faren til dialog. Skoleledelsen indleder derfor en dialog med faren, hvor de spørger ind til farens perspektiv. Herefter inviteres faren til at overvære en undervisningsgang og se omklædningslokalerne, så faren får et retvisende billede af, hvordan svømmeundervisningen foregår. Det ender med, at faren giver tilladelse til, at eleven må deltage i svømmeundervisningen.

LÆRERE OG DET PÆDAGOGISKE PERSONALE RINGER MED POSITIVE NYHEDER TIL FORÆLDRENE

Hvad: Lærere og det pædagogisk personale i indskolingen ringer til forældre og fortæller om positive oplevelser med deres barn.

Hvorfor: Tidligere ringede lærerne og det pædagogiske personale kun til forældre, når de oplevede udfordringer med deres barn. Forældrene forventede derfor negative fortællinger om deres barn, når skolen ringede. Det betød, at forældre ofte hurtigt gik i forsvarsposition, hvilket vanskeliggjorde relationen og dialogen med forældrene.

Hvordan: Lærerne og pædagogerne indsamler eksempler på positive oplevelser med hver elev og videregiver dem til forældrene over telefonen. De sætter det i system, så de ringer til fem forældre hver uge, indtil de er alle deres elever igennem. Forældrerene bliver rigtig glade og lærerne oplever, at det forbedrer samarbejdet med forældrene. Ved at fortælle de positive historier er det nemmere også at tale om elevens udfordringer.

DIALOG MELLEM FORÆLDRE AFDRAMATISERER FRYGTEN FOR PPR-UDREDNING

Hvad: En grundskole inviterer et forældrepar til at fortælle om deres erfaringer med PPR-udredning til et andet forældrepar, der har modstand mod udredningen.

Hvorfor: Klasselæreren oplevede modstand fra et forældrepar i forhold til en PPR-udredning af deres barn. Forældrene ønskede ikke at involvere kommunen og PPR, og var bekymrede for, hvilke konsekvenser det kunne have for dem og deres barn.

Hvordan: For at imødekomme forældreparrets bekymring sætter skoleledelsen og klasselæreren et møde op med et andet forældrepar, hvis barn tidligere havde været igennem et udredningsforløb hos PPR. Ved at høre, hvordan udredningen foregår, og hvilken støtte samarbejdet med PPR har givet dem og deres barn, bliver involvering af kommune og PPR afdramatiseret. Forældrene indvilliger herefter i, at PPR skal udrede deres barn.

TRE RÅD TIL JER SOM LÆRERE OG PÆDAGOGISK PERSONALE OM AT INDDRAGE FORÆLDRE I ARBEJDET MED DEMOKRATISK DANNELSE

Fortæl de gode historier

Husk jer selv og hinanden på også at kontakte forældrene med de positive oplevelser, I har med børn og unge. Det kan styrke forældrerelationen og gøre det nemmere også at tage de mere udfordrende samtaler.

Vær åben over for forældrenes perspektiver

Spørg åbent og nysgerrigt ind til forældrenes meninger og holdninger – også selvom I ikke nødvendigvis er enige i deres perspektiv. Hvis forældrene har en oplevelse af at blive hørt og forstået, kan det i sig selv styrke relationen og derigennem forældresamarbejdet.

Overvej jeres egne forforståelser

Tal åbent sammen med kolleger om, hvilke forforståelser I har i mødet med forskellige forældre, og forsøg at sæt ord på, hvilke erfaringer forforståelserne bygger på. I bliver mere bevidste om, hvordan I møder forældrene, og samtidig øver jer i at spørge åbent og nysgerrigt ind til kollegers forforståelser.

Fem råd til ledelsen, der kan styrke arbejdet med demokratisk dannelse i grundskoler og fritidstilbud

---

Grundskoler og fritidstilbud, der har deltaget i satspuljeinitiativet, peger overordnet set på fem greb, der kan understøtte jer som ledelse i arbejdet med demokratisk dannelse.

Tydeligt ledelsesmæssigt fokus og opbakning er vigtigt for, at lærere og pædagogisk personale kan lykkes i arbejdet med demokratisk dannelse. Det kræver, at I som ledelse

løbende understøtter lærere og pædagogisk personale, men også, at I involverer jer. Her er fem råd til jer som ledelse, der kan styrke arbejdet med demokratisk dannelse.

Skab sammenhæng til hverdagens opgaver

Det er afgørende, at I som ledelse fortæller om vigtigheden af arbejdet med demokratisk dannelse og synliggør sammenhængen til det arbejde, I allerede laver. Fx har arbejdet med medbestemmelse og demokratisk deltagelse tæt sammenhæng til arbejdet med at skabe inkluderende læringsmiljøer, og inddragelse af forældre med fokus på demokratisk dialog er en del af et generelt godt forældresamarbejde. Det er vigtigt at tydeliggøre det i en hverdag, hvor lærere og pædagogisk personale har mange opgaver og hensyn at tage. Som ledelse kan I derfor hjælpe lærere og pædagogisk personale med at 'oversætte' nye tiltag til at styrke arbejdet med demokratisk dannelse, ved at koble det til mål, teorier eller arbejdsformer, som I allerede arbejder ud fra, og som personalet i forvejen er bekendte med. Det kan hjælpe til, at de nye tiltag ikke bliver oplevet som en byrde, men som en måde at styrke undervisningen på.

Involvér lærere og pædagogisk personale tidligt og løbende

Det øger lærere og det pædagogiske personales motivation og engagement, når I som ledelse involverer dem i beslutninger om, hvordan demokratisk dannelse skal indtænkes på jeres grundskole og fritidstilbud. Det gør en stor forskel, når lærere og pædagogisk personale får mulighed for at sætte deres aftryk. I kan med fordel invitere personalet til samskabelse om, hvilke ændringer og tiltag I ønsker at føre ud i livet. Tænk gerne over, hvordan I når bredt ud, fx ved at involvere lærere fra forskellige fagområder og med forskellig anciennitet. Ligeså kan I arbejde med løbende at orientere og involvere lærere og pædagogisk personale på fx personalemøder og faglige dage, så personalegruppen som helhed er engageret.

Gå forrest og sæt retning

Det virker positivt på lærere og pædagogisk personale, når I som ledelse understreger vigtigheden i at indtænke demokratisk dannelse i den daglige praksis. Samtidig er det vigtigt, at I som ledelse er synlige og tilstedeværende i arbejdet. Det kan være ved at tage del i strategiske møder om, hvilke tiltag jeres grundskole og/eller fritidstilbud skal gøre, og hvilke forandringer I ønsker at se.

Prøv det af! Og observér sammen, hvad der sker

Det øger lærere og pædagogisk personales motivation, når der gives rum til at tænke kreativt og afprøve nye metoder. Flere lærere og pædagogisk personale, der har deltaget i satspuljeinitiativet, giver udtryk for, at de har stor glæde af øvelser med at udvikle 'eksperimenter' eller prøvehandling, hvor de kan tænke ud af boksen og identificere nye måder at arbejde med forældreinddragelse, medbestemmelse og kontroversielle emner. Ved at kaste sig ud i nye tilgange og observere, hvilke forandringer det skaber, opdager lærere og pædagogisk personale nye sider af deres børn og unge og sig selv. Det styrker deres engagement og selvtillid til at arbejde med demokratisk dannelse – også selvom ikke alle afprøvede ting går som forventet. Som ledelse er det derfor vigtigt, at I opfordrer og understøtter lærere og pædagogisk personale i at kaste sig ud i nye måder at gøre tingene på.

Skab en platform for deling af gode erfaringer

Det er vigtigt at dele gode erfaringer, når nye tiltag om demokratisk dannelse skal igangsættes. For nogle lærere og pædagogisk personale kan det føles naturligt at indtænke kontroversielle emner og demokratisk deltagelse i deres hverdag, hvorimod det for andre kan virke kunstigt at arbejde med demokratisk dannelse. Det er derfor vigtigt at dele gode eksempler på, hvordan demokratisk dannelse bliver en del af undervisningen og aktiviteterne i fritidstilbud. Som ledelse kan I hjælpe det på vej ved at skabe platforme for erfaringsudveksling. Fx har nogle grundskoler og fritidstilbud gode erfaringer med at afholde pædagogiske dage, hvor de gode erfaringer kan blive videreformidlet.

Hvis I vil vide mere om demokratisk dannelse

Ønsker I at få mere viden om eller inspiration til arbejdet med demokratisk dannelse til grundskoler og fritidstilbud, kan I finde det i følgende materialer:

- **Demokrati og medborgerskab**
Vidensnotat, der præsenterer nyeste viden om demokrati og medborgerskab, herunder arbejdet med at forebygge marginalisering, udvikle børn og unges kritiske tænkning samt kompetencer til at indgå i demokratisk dialog om kontroversielle og følsomme emner.
- **Boost demokratiet i praksis**
Oversigtsartikel, der præsenterer et udpluk af eksisterende gode materialer på området.
- **Demokrati og aktivt medborgerskab i skolen og fritidstilbuddet**
En redskabspakke til faglig selvrefleksion og praksisudvikling i hverdagen.
- **Demokratisk skole-hjem-samarbejde**
Inspirationsmateriale med faglige artikler og redskaber til, hvordan lærere i grundskolen kan tilrettelægge samarbejdet med forældrene, så det styrker hverdagsdemokratiet og medvirker til børn og unges demokratiske udvikling og dannelse.
- **Hvordan taler man nemt om det svære. Redskaber til dialog i grundskolen**
Praksisnære øvelser og redskaber, der skal hjælpe lærere til at håndtere følsomme og kontroversielle emner i hverdagen med børn og unge.
- **Inspirationsmateriale til grundskole og fritidstilbud**
Praksisnær materialepakke med inspiration til undervisningsaktiviteter, der styrker børn og unges demokrati og -medborgerskabskompetencer.
- **Normer på spil i fritidstilbuddet**
Inspirationsmateriale til, hvordan normundersøgende pædagogik kan bidrage til at skabe inkluderende og demokratiske fællesskaber, der forebygger marginalisering og styrker de unges kritiske tænkning og demokratiske handlekraft.
- **Du har et valg!**
Undervisningsmaterialet handler om æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol og henvender sig til grundskolens 6.-10. klasse: <https://uim.dk/arbejdsomrader/aeresrelaterede-konflikter-og-negativ-social-kontrol/tilbud-og-vaerktojer-til-fagfolk/bibliotek>
- **Specialiseret rådgivning om forebyggelse af ekstremisme**
Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme tilbyder specialiseret rådgivning til bl.a. kommuner og uddannelsesinstitutioner: <https://stopekstremisme.dk/tilbud-og-vaerktojer/radgivning>

Alle materialer kan findes på www.emu.dk.

**BØRNE- OG
UNDERVISNINGSMINISTERIET**
STYRELSEN FOR
UNDERVISNING OG KVALITET

Udover inspirationskataloget til grundskoler og fritidstilbud er der også udgivet et inspirationskatalog til ledere og pædagogiske personale i dagtilbud samt et inspirationskatalog til ledere og undervisere på ungdomsuddannelser. Der er også udarbejdet en evaluering af det samlede satspuljeinitiativ om forebyggelse af radikalisering og social kontrol.

Du kan læse mere om de forskellige publikationer på www.emu.dk.